# एकाइ ६ · अमर पुत्र

अध्ययन टिपोट

**BLE मा कस्तो प्रश्न सोधिन्छ**

- **CDC को तालिका एकाइ होइन, सिप जाँच्छ:** शब्दभण्डार ६ · वर्णविन्यास ३ · भाषिक संरचना ७ · पठन बोध ७ · बुँदा टिपोट र सारांश लेखन ४ · निर्देशित रचना ३ · व्यावहारिक लेखन ३ · भाव विस्तार/व्याख्या ३ · पाठगत बोध ९ · निबन्ध लेखन ५
- **शब्दार्थ (२):** चार शब्द (मौलिक ३, आगन्तुक १), एउटा बढी; अर्डर, फोटो, फ्रेम आगन्तुक
- **वाक्य रचना (२):** जस्ता शब्द वाक्यमा
  - टुलुटुलु
  - जुरुक्क
  - निथ्रुक्क
- **वाक्य सम्पादन (२):** चार अशुद्धिमध्ये एउटा य/ए को पर्न सक्ने
- **काल/पक्ष, भाव/अर्थ (२):** धातु र सङ्केत: (बन्: वर्तमान, अपूर्ण पक्ष)
- **पठन बोध, व्याकरणिक (३):** अनुच्छेदबाट एउटा द्वित्व, एउटा समस्त शब्द; निर्माण प्रक्रिया देखाउनु पर्दैन
- **बुँदा टिपोट, सारांश (४):** सय शब्दसम्मको अंशबाट
- **निर्देशित रचना (३):** बुँदाका आधारमा कथा
- **व्याख्या (३):** 'जुजुलालको मानव देह चिताको खरानी भएर...'
- **पाठगत बोध (४, ५):** विश्लेषण, तर्कको लामो उत्तर
  - घटना
  - मूल भाव
  - परिवेश
  - चरित्र

## पाठको सार

- **कथाकार:** भीमनिधि तिवारी (वि.सं. १९६८–२०३०)
  - जन्म डिल्लीबजार
  - **नेपाल नाटक सङ्घ** स्थापना
  - ३८ भन्दा बढी कृति
  - सन् १९६० मा मदन पुरस्कार
- **विधा:** सामाजिक कथा; **अमर पुत्र** = नमर्ने छोरो

| पात्र | को |
|---|---|
| भाजुलाल | ओमबहालका बुढा शिल्पकार; मुख्य पात्र |
| जुजुलाल | एक मात्र छोरा; कथा सुरु हुनु बीस दिनअघि बितेका |
| सानुमान | भेट्न आउने, दुःख सुन्ने |
| भक्त | वैष्णव; श्रीकृष्णको मूर्ति बनाउन लगाउने; नाम छैन |
| बुढी, बुहारी | श्रीमती, जुजुलालकी भर्खरकी पत्नी |

**कथा अंश अंश**

- **शोक:** '१९, हैन हैन, २० दिन'; छोरो जानुभन्दा ठुलो पीर: **शिल्पकारी लोप हुने**
- **भित्री आवाज:** चैतको उराठिलो घाम, टमौटेको टङटङ; 'अब कसका लागि बाँच्छस्?'; बालिस्टमा लेटी खाने **कीटाणु** = काम नगरी मोज गर्ने (कथाको सामाजिक पक्ष)
- **भक्त र अभिमान:** दुधजस्तो सेतो सङ्गमरमरको श्रीकृष्ण; 'हुन्छ' कि 'हुन्न' (मनको **द्वन्द्व**); 'बनाउन सक्नुहुन्न कि?' ले स्वाभिमानमा चोट; कृतिको प्रशंसा सुन्नेबित्तिकै मुस्कान: सरल, निष्पाप
- **बैना:** मोलको कुरा छैन (ईश्वरको भक्तसँग के को मोलतोल); बैना **दश रुपियाँ**; पन्ध्र दिनपछि आउने; कला व्यापार होइन
- **कुटकुट:** करिब **सवा सय** (१२५) ज्याबल, नाम थाहा छैन (सिप हातमा, किताबमा होइन); कृति युरोप, अमेरिकाका सङ्ग्रहालयमा, आफू टालेको भोटोमा
- **मूर्ति हाँस्यो:** आँखा बनाएपछि जीवन्त; रोएको दिल पनि हाँस्यो; भक्त आउँदा मूर्ति **सिरानमुनि** लुकाए; 'दश दिन पनि पुगेको छैन' (न झुट, न मूर्ति देखाए)
- **'जति दिए पनि नदिने':** पन्ध्रौँ दिन, तेस्रो प्रहर; 'किन?' को उत्तर **नास्ति**; बैना फिर्ता: कन्तुरबाट साढे पाँच, बुढी र बुहारीबाट साढे चार
- **अमर पुत्र:** घरमा चामल छैन, करकर; 'यो मेरो छोरो हो'; मूर्तिको अनुहार **जुजुलालको**; आमाको भक्कानो, बुहारीको झल्को; दुवै: 'बेच्नुहुँदैन'; देह खरानी, मूर्तिमा बाँच्ने

## कथाका तत्त्व

| तत्त्व | यस कथामा |
|---|---|
| कथानक | शोक → अर्डर, कुँदाइ → 'नदिने' (चरम उत्कर्ष) → मूर्तिमा छोरो |
| परिवेश | ओमबहालको सानो घर; चैत; गरिबी र शोक |
| संवाद | छोटा: 'अनि?', 'नदिने।', 'किन?' → तनाव |
| द्वन्द्व | मनभित्र (हुन्छ कि हुन्न; दिऊँ कि नदिऊँ); पात्रबिच (भक्त, परिवारसँग) |
| दृष्टिविन्दु | तृतीय पुरुष; रहस्य अन्त्यसम्म थाम्ने |
| भाषाशैली | सरल, चित्रात्मक; कुटकुट, टुलुटुलु, टलपल, जुरुक्क |
| उद्देश्य | कला र प्रेम मृत्युभन्दा बलिया; कलाकारको जीवनप्रति समाजलाई सचेत |

**सन्देश**

- शरीर नासिन्छ, कला र प्रेम बाँचिरहन्छन्
- हृदयसँग जोडिएको वस्तुको मोल पैसाले तोकिँदैन
- गरिबी, शोकमा पनि स्वाभिमान; समाजले कामको प्रशंसा गर्छ, जीवन वास्ता गर्दैन

**भाजुलाल र भक्त**

| | भाजुलाल | भक्त |
|---|---|---|
| स्वभाव | गरिब, शोकले गलेका, स्वाभिमानी, भावुक; छिट्टै रिसाउने, छिट्टै मुस्कुराउने | शान्त, नरम बोल्ने, धार्मिक, उदार |
| मूर्ति | छोरो | भगवान् |
| मोल | भावना ठुलो | जति पनि तिर्न तयार; नपाउँदा आवेशमा बैना फिर्ता |

**शीर्षक:** छोरो मरेको, अनुहार बोकेको मूर्ति बाँच्ने; सुरुको शोक र अन्त्यको सान्त्वना जोडिने → सार्थक



Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
https://science-playground.com/learn/grade-8-nepali/amar-putra

**लेखकका तरिका**

- **मानवीकरण:** ज्याबल उचाल्लान् भनी पर्खने, मूर्ति हाँस्ने
- **विरोधाभास:** विश्वविख्यात काम, टालेको भोटो
- **कौतूहल:** 'त्यस्तो के देखे?' को जवाफ पछिसम्म
- **सङ्केत:** मूर्ति सिरानमुनि

## शब्दार्थ

**अपर्झट / अङ्गप्रत्यङ्ग:** अचानक / शरीरका सबै अङ्ग
**नागबेली / टमौटे:** घुमाउरो आकार / तामाका भाँडा बनाउने
**उराठिलो / कुदृष्टि:** नरमाइलो / नराम्रो नजर
**बालिस्ट / बाजु:** अडेस लाग्ने ठुलो तकिया / पाखुराको बाला
**नैराश्य / रुमलिनु:** निराशाको अवस्था / हराएजस्तो अलमलिनु
**अक्क न बक्क / अनायास:** के गर्ने नजानेको / त्यत्तिकै
**बैना / ज्याबल:** पहिले दिइने रकम, पेस्की / कालिगढको औजार
**प्रहर / अमुक:** दिनरातको आठौँ भाग, तीन घण्टा / फलानो
**निर्निमेष / नास्ति:** आँखा नझिम्क्याउने / छैन भन्ने बुझाउने
**क्षोभ / बौलट्टी:** असन्तोष / पागलपन
**कन्तुर / करकर:** सानो बाकस / बारम्बार भन्ने काम
**भक्कानो / झल्को:** छातीमा रोकिएको गाँठो / देख्दा हुने भान
**क्षीण / देह:** कमजोर / शरीर
**नवनिर्मित / संयुक्त:** भर्खरै बनेको / मिसिएको, मिलेको

**अनुकरणात्मक शब्द:** आवाज, चाल, अवस्थाको नक्कल

- **आवाज:** कुटकुट, टङटङ
- **चाल:**
  - जुरुक्क
  - हत्तपत्त
  - सुरुक्क
  - हरर
- **अवस्था:**
  - टुलुटुलु
  - टलपल
  - मुसुमुसु
- **साथी क्रिया:**
  - कपाकप खानु
  - निथ्रुक्क भिज्नु
  - पिच्च थुक्नु
  - गजधुम्म बस्नु
  - डुङडुङ्ती गनाउनु
  - चुर्लुम्म डुब्नु
  - दन्दन्ती बल्नु
  - ट्वाल्ल पर्नु
- वाक्यमा अर्थ खुल्ने गरी: घन्टी बज्नेबित्तिकै ऊ जुरुक्क उठ्यो

## व्याकरण

**पक्ष:** कामको अवस्था (काल = कहिले); **अपूर्ण पक्ष:** चलिरहेको, नसकिएको

| काल | बनोट | उदाहरण |
|---|---|---|
| अपूर्ण भूत | धातु + दै + थियो, थिए | कुँदै थिए |
| अपूर्ण वर्तमान | धातु + दै + छ, छन् | कुँदै छन् |
| अपूर्ण भविष्यत् | धातु + दै + हुने छ | कुँदै हुने छन् |

- **व्यञ्जनान्त:** कुँद् → कुँदै, हेर् → हेर्दै; **स्वरान्त:** चन्द्रविन्दु: जा → जाँदै, बनाउ → बनाउँदै, रु → रुँदै

| कर्ता | भूत | वर्तमान |
|---|---|---|
| म | हेर्दै थिएँ | हेर्दै छु |
| हामी | हेर्दै थियौँ | हेर्दै छौँ |
| ऊ | हेर्दै थियो | हेर्दै छ |
| उनी (महिला) | हेर्दै थिइन् | हेर्दै छिन् |
| उनीहरू | हेर्दै थिए | हेर्दै छन् |
| तपाईं, उहाँ | हेर्दै हुनुहुन्थ्यो | हेर्दै हुनुहुन्छ |

- बनाउँछन् (काम, बानी) ≠ बनाउँदै छन् (अहिले चलिरहेको)
- छुट्टाछुट्टै: गर्दै छ; गरिरहेको छ पनि अपूर्ण

**द्वित्व:** शब्द वा अंश दोहोरिएर नयाँ शब्द

| किसिम | के हुन्छ | उदाहरण |
|---|---|---|
| पूर्ण | पूरै जस्ताको तस्तै | गाउँ गाउँ, कति कति |
| आंशिक | अंश अगाडि; कहिले 'र', 'ऐ' थपिने | आआफ्ना, ससाना, छरछिमेक, झैझगडा |
| परिवर्तित | पूरै, एउटा भागको अक्षर बदलिने | बाटोघाटो, खर्चबर्च, पानीसानी |

- **बनोट:** घर + घर = घर घर; झगडा + झगडा = झैझगडा; पानी + पानी = पानीसानी
- **द्वित्व कि समास?** दोस्रो भागको आफ्नै अर्थ छ भने समस्त: बिहानबेलुकी; छैन भने द्वित्व: बाटोघाटो

## वर्णविन्यास: य र ए

- **'यो' परिवार य:**
  - यस
  - यही
  - यसरी
  - यति
  - यहाँ
- **तत्समका य:**
  - यथार्थ
  - गायक
  - विद्यालय
  - यज्ञ
  - समय
- **'एक' परिवार ए:**
  - एक
  - एघार
  - एकाङ्की
  - एउटा
  - एकान्त
- **क्रियापद ए:** भए, भएको, सिध्याएँ; ऊ **भयो, गयो** मा 'यो'

## रचना: कथा लेखन

- **आदि, मध्य, अन्त्य** को शृङ्खला
- **पात्र:** कसको कथा? के चाहिएको छ?
- **परिवेश:** कहाँ, कहिले? **घटना:** के अप्ठ्यारो?
- **संवाद:** छोटा; **उद्देश्य:** पढ्नेले के सिक्छ?
- एउटा प्रश्न पछिसम्म थाम्ने

**पश्चात्ताप व्यक्त गर्ने:** बहाना होइन, गल्ती भन्ने र सच्याउने:

- 'मैले त्यसो गर्नु हुँदैनथ्यो।'
- 'मबाट गल्ती भयो, मलाई माफ गर्नुहोस्।'
- 'अब म यस्तो गर्दिनँ।'

**प्रायः हुने गल्ती**

✗ भाजुलाल बौलाएर बेच्दैनन्
✓ मूर्तिमा छोरोको अनुहार

✗ सवा सय = १००
✓ १२५

✗ गर्दैछ
✓ गर्दै छ (छुट्टै)

✗ भये, गये
✓ भए, गए

✗ 'पानी + सानी'
✓ पानी + पानी = पानीसानी

✗ बिहानबेलुकी द्वित्व
✓ दुवै भागको आफ्नै अर्थ: समस्त


Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
https://science-playground.com/learn/grade-8-nepali/amar-putra